

3. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М. : Изд-во Ин-та психотерапии. 2002. – 490 с.

Fetiskin N. P. Sotsial'no-psikhologicheskaya diagnostika razvitiya lichnosti i malykh grupp [Socio-psychological diagnosis of personality development and small groups] / N. P. Fetiskin, V. V. Kozlov, Manuylov G. M. – Moskwa, Izd-vo In-ta Psikhoterapii. 2002. – 490 p.

УДК 159.947

К. М. Шамлян

Received March, 07, 2015

Revised April, 10, 2015

Accepted April, 13, 2015

ВОЛЬОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ: ПОШУК РЕЛЕВАНТНИХ ДІАГНОСТИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ

Вольова організація особистості представлена досить широким набором властивостей, різних за своєю природою та функціями. Труднощі її діагностики полягають у тому, що існують різні класифікації вольових властивостей; не всі властивості, які відносять до вольової сфери, відповідають необхідним ознакам вольової регуляції; недостатньо чітко розмежовані специфічні ознаки окремих вольових властивостей і на рівні їх теоретичного визначення різними авторами, і на рівні емпіричних показників. Визначаючи емпіричні показники певної вольової властивості, слід акцентувати на відповідних їй труднощах та перешкодах і вольових прийомах, які людина застосовує для їх подолання. На сьогодні бракує досліджень, які б розкривали зв'язок між первинними елементами вольової регуляції і сталими характеристиками вольової активності особистості – її вольовими якостями. Мета дослідження полягала в тому, щоб проаналізувати емпіричні показники готовності долати труднощі та перешкоди, їх взаємозв'язки з показниками сталих характеристик вольової активності. Наведено результати емпіричного дослідження, у якому аналізувалося ставлення студентів до труднощів і перешкод, з якими вони можуть стикнутися в навчальному процесі. Показниками вольової саморегуляції виступали ступінь усвідомлення досліджуваними потреби виконання завдання в утруднених умовах і міра готовності виконувати це завдання. Проаналізовано взаємозв'язки між показниками вольової саморегуляції і сталих характеристик вольової

активності. Для статистичної обробки даних використано методи описової статистики, порівняльного і кореляційного аналізу.

Ключові слова: волева організація особистості, волева саморегуляція, труднощі і перешкоди, волеві властивості, готовність долати перешкоди.

Shamlyan K. M. Volitional Organization of Personality: Search for Relevant Diagnostic Indicators. Volitional personality organization is represented by a relatively wide range of qualities that are different in their nature and functions. The difficulties in the diagnosis of personal volitional organization are supposed to be the following: there are different classifications of volitional qualities; not all the qualities that belong to the volitional sphere meet the required characteristics of volitional regulation; some specific features of individual volitional qualities are insufficiently clearly delineated both at the level of theoretical determination by different authors, and at the level of empirical indicators. Our approach to the diagnosis is to focus the attention on certain difficulties and obstacles that a person faces, and also on volitional techniques that are used in order to overcome them in determining the empirical indicators of various volitional qualities. Unfortunately, at present there is a lack of research revealing the connections among primary elements of volitional regulation and permanent features of the person's volitional activity – his volitional qualities. The aim of the study was to analyze some empirical indicators of readiness to overcome difficulties and obstacles, their connection with indicators of permanent features of volitional activity. We present the results of the empirical study that analyzed students' attitude to the difficulties and obstacles they may encounter when performing academic tasks. The test group awareness degree of the need to complete the task in conditions hindered and the degree of their readiness to perform this task were volitional self-regulation indicators. The relationship between the indicators of volitional self-regulation and permanent features of volitional activity is analyzed. Some methods of descriptive statistics and also comparative and correlation analysis were applied for statistical data processing.

Key words: volitional self-regulation, difficulties and obstacles, volitional qualities, readiness to perform the task.

Шамлян К. Н. Волевая организация личности: поиск релевантных диагностических показателей. Волевая организация личности представлена достаточно широким набором свойств, различных по своей природе и функциям. Трудности её диагностики заключаются в следующем: существуют различные классификации волевых свойств; не все свойства, которые относят к волевой сфере, соответствуют необходимым признакам волевой регуляции; недостаточно четко разграничены специфические признаки отдельных волевых свойств как на уровне их теоретического определения различными авторами, так и на уровне эмпирических показателей. При определении эмпирических показателей волевого качества следует акцентировать на соответствующих трудностях, препятствиях и волевых приемах, которые человек применяет для их преодоления. В настоящее время не хватает исследований, которые бы раскрывали связь между первичными элементами волевой регуляции и устойчи-

выми характеристиками волевой активности личности – ее волевыми качествами. Цель исследования состояла в том, чтобы проанализировать эмпирические показатели готовности преодолевать трудности и препятствия, их взаимосвязи с показателями постоянных характеристик волевой активности. Наводятся результаты эмпирического исследования, в котором рассматривалось отношение студентов к трудностям и препятствиям, с которыми они могут столкнуться в учебном процессе. Показателями волевой саморегуляции выступали степень осознания исследуемыми необходимости выполнения задания в затрудненных условиях и степень готовности выполнять это задание. Проанализированы взаимосвязи между показателями волевой саморегуляции и устойчивыми характеристиками волевой активности. Для статистической обработки данных использованы методы описательной статистики, сравнительного и корреляционного анализа.

Ключевые слова: волевая организация личности, волевая саморегуляция, трудности и препятствия, волевые свойства, готовность преодолевать препятствие.

Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальність вивчення вольової сфери пов'язана з потребою формування у молоді розвинутої системи вольових якостей, які допоможуть вистояти й перемогти в нелегкій боротьбі із загрозами та труднощами, що постали перед нашою державою.

Вольову організацію особистості розуміємо як систему сталих характеристик вольової активності (вольових властивостей), їх індивідуальне поєднання у певної конкретної людини. У літературі з психології волі до вольових відносять досить широкий спектр психічних властивостей; єдиного погляду щодо їх кількості та критеріїв виділення немає.

В. Калін [2] у межах регуляторної теорії поділяє вольові властивості на базальні та системні, залежно від виконуваних функцій у процесі вольової регуляції. Ключовими ознаками базальних якостей є функціональні прояви, що виявляються в односпрямованих діях свідомості, які здійснюються вольовим зусиллям. Такі властивості, як наполегливість, цілеспрямованість, системні, оскільки містять функціональні прояви інших сфер психіки.

Два класи властивостей виділяє Є. Ільїн [1]: прості (власне вольові), складні (морально-вольові). Прості групуються навколо цілеспрямованості (терплячість, упертість, наполегливість) та самовладання (сміливість, витримка, рішучість). Найчастіше реальну вольову поведінку людини визначають складні морально-вольові властивості.

Основоположним критерієм, який відрізняє вольові процеси, стани, якості та загалом вольову регуляцію людини від інших властивостей

психіки, В. Селіванов [3] уважав критерій свідомого подолання труднощів. Об'єктивною основою для класифікації, за Селівановим, динаміка процесів збудження та гальмування, відповідно є вольові властивості, які викликають та підсилюють активність, і ті, що її гальмують. У його школі були визначені та експериментально досліджені як вольові одинадцять властивостей.

М. Чумаков [5], застосовуючи факторний аналіз на матеріалі особистісних характеристик, узятих зі словника, виділив вісім факторів, які характеризують вольову людину, і таку ж кількість факторів, які стосуються безвільної людини. Буденні уявлення про вольові якості виявилися досить широкими, однак факторизація виявила структуру, яку можна зіставити з теоретичними уявленнями.

У західній психології склалася традиція позначувати розвиток волі людини ємним поняттям *persistence*, що включає і наполегливість, і цілеспрямованість, і терпіння, і впертість. В емпіричних дослідженнях, наприклад, виконаних у межах MVP-теорії, *persistence* визначали за кількістю спроб у виконанні складного навчального завдання [6].

В емпіричному дослідженні вольових властивостей виділимо два основні підходи. Перший стосується експериментального дослідження властивостей, ядро яких становить вольове зусилля, прикладене «тут і тепер». Так, у лабораторних умовах вивчали терпіння, упертість, наполегливість, в умовах спортивного залу – сміливість, рішучість. У цьому підході акцентовано на створенні перешкод і труднощів, релевантних властивості, що вивчається. Емпіричними показниками, наприклад, у разі вивчення терпіння, виступає час затримки дихання та психофізіологічні параметри (методика М. Ільїної), сміливості – якість виконання спортивної вправи в умовах підвищення ризику (методики Б. Смирнова, Г. Калашникова, Н. Скрябіна). У психологічній школі В. Селіванова для дослідження наполегливості та сміливості застосовувався також природний експеримент.

Другий підхід полягає у застосуванні опитувальників, самозвітів для дослідження і системних, і базальних якостей волі. Досвід роботи з подібними методиками (наприклад, Н. Стамбулової, М. Чумакова, Ю. Куля та ін.) свідчить про те, що в них акцентується на загальній активності, цільових та мотиваційних характеристиках вольової поведінки, недостатня ж увага приділяється особливостям перешкод і труднощів, ступеню резистентності або вразливості досліджуваного щодо конкретної перешкоди в тому чи іншому виді діяльності.

Труднощі в діагностиці також пов'язані з тим, що не всі властивості, які відносять до вольової сфери, відповідають неодмінним ознакам вольової регуляції (свідома мета, наявність перешкоди, застосування вольового зусилля). Тому питання про відповідність результатів, які характеризують вольові прояви людини на індивідному та особистісному рівнях, залишається відкритим. Окрім цього, нечітко розмежовані специфічні ознаки окремих вольових властивостей і на рівні їх теоретичного визначення різними авторами, і на рівні емпіричних показників.

Наш підхід полягає в тому, що при визначенні емпіричних показників певної вольової властивості слід акцентувати на відповідних їй труднощах та перешкодах і вольових прийомах їх подолання. Натепер бракує досліджень, які б розкривали зв'язок між первинними елементами вольової регуляції і сталими характеристиками вольової активності особистості.

Предмет дослідження – готовність людини на шляху до мети долати різного роду перешкоди та труднощі.

Мета дослідження – проаналізувати емпіричні показники здатності людини долати труднощі та перешкоди, їх взаємозв'язки з показниками сталих характеристик вольової активності.

Методики дослідження. Відповідно до поставленої мети було вибрано методику Д. Богданової та С. Посохової «Саморегуляція проявів лінї» [1, с. 361–363], у якій указується на типові ситуації, що провокують лінї. Досліджуваному пропонують для кожної ситуації визначитися з відповідями «треба / не треба», «буду/не буду» щодо виконання домашнього завдання з навчального предмета, до якого нейтральне ставлення. Відношення кількості відповідей «треба» до кількості відповідей «буду» є показником саморегуляції.

Окрім показника саморегуляції, що його пропонують автори методики, ми аналізували для кожної типової ситуації результати за відповідями «треба» й «буду» (і середні по групі досліджуваних, й індивідуальні відповіді). Відповіді «треба» мають відображати ступінь усвідомлення досліджуваними потреби виконувати завдання в конкретній ситуації, відповіді «буду» – готовність виконувати завдання у цій ситуації.

У дослідженні також було використано методику вольової організації особистості [4, с. 175–182] зі шкалами: ціннісно-сміслова організація особистості, організованість, рішучість, наполегливість, самовладання, самотійність, загальна шкала, шкала нещирості.

В опитуванні взяли участь 66 студентів-магістрантів Національного лісотехнічного університету України різних спеціальностей механічного,

технологічного та лісогосподарського факультетів – 35 дівчат і 31 хлопець. Статистичну обробку даних здійснювали за допомогою програми *STATISTICA*, застосовано методи описової статистики, порівняльного та кореляційного аналізу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Типові ситуації, указані в методиці саморегуляції, розглядаємо як труднощі та перешкоди, з якими може стикнутися студент під час навчання; щоб упоратися з ними, він повинен тою чи тою мірою застосувати вольові зусилля.

Докладніше розглянемо відповіді щодо кожної типової ситуації, яка провокує лінь (табл. 1). Найвищі результати стосуються ситуації «важка справа». Ситуація, що викликає найбільший опір застосуванню зусиль, – безглуздість завдання, тут найнижчі результати і за відповідями «треба», і за відповідями «буду». Отже, опитувані готові виконувати важкі завдання, але мають усвідомлювати їх смисл.

Таблиця 1

Середні для всієї групи досліджуваних результати для кожної типової ситуації (знаком * позначено величину *t*-критерію Стьюдента, статистично значуща для $p < 0,05$)

Типова ситуація, яка провокує лінь	Усвідомлення необхідності виконати завдання (відповіді «треба»)	Готовність виконувати завдання (відповіді «буду»)	<i>t</i> -критерій для незалежних змінних
Утома	0,863636	0,600000	3,5444*
Хвороба	0,492308	0,181818	3,9529*
Без настрою	0,833333	0,646154	2,4819*
Нудьга	0,833333	0,846154	- 0,1985
Сонливість	0,738462	0,484375	3,0438*
Голод	0,738462	0,560606	2,1536*
Нецікава справа	0,661538	0,545456	1,3569
Безглузда справа	0,166667	0,140625	0,4085
Невизначена справа	0,454545	0,461538	- 0,0797
Важка справа	0,953846	0,909091	1,0087
Перевантаження	0,560606	0,353846	2,4090*
Зовнішній тиск	0,687500	0,538462	1,7442
Дефіцит можливостей	0,692308	0,409091	3,3720*

Майже для всіх ситуацій-перешкод показники усвідомлення потреби виконати завдання вищі від показників готовності його реально виконувати. Для більшості ситуацій ця різниця статистично значуща: якщо людина вважає, що для виконання завдання потрібно долати втому, сонливість, дефіцит можливостей, перевантаження, відсутність настрою та голод, це не означає, що вона готова це робити.

Труднощі й перешкоди ми згрупували на основі критеріїв: «зовнішній – внутрішній», «особливостей завдання – особливості умов, у яких виконується завдання». У табл. 2 наведено такий розподіл: перешкоди розташовані ієрархічно залежно від середніх по групі досліджуваних показників готовності виконувати завдання (відповіді «буду»), оскільки ці показники краще відображають здатність до вольової саморегуляції.

Звісно цей розподіл умовний, тому що дефіцит можливостей або перевантаження респондент можуть сприймати і як зовнішню перешкоду, і як внутрішнє відчуття.

Таблиця 2

Таксономія перешкод і труднощів

Перешкоди та їх параметри		Показники готовності їх подолати	Показники усвідомлення необхідності їх подолати	
Зовнішні	Характеризують особливості завдання, яке виконується	Важка справа	0,909091	0,953846
		Нецікава справа	0,545456	0,661538
		Невизначена справа	0,461538	0,454545
		Безглузда справа	0,140625	0,166667
	Характеризують умови, у яких виконується завдання	Зовнішній тиск	0,538462	0,687500
		Дефіцит можливостей	0,409091	0,692308
Внутрішні	Характеризують емоційний стан людини	Перевантаження	0,353846	0,560606
		Нудьга	0,846154	0,833333
	Характеризують функціональний стан організму	Без настрою	0,646154	0,833333
		Втома	0,600000	0,863636
		Голод	0,560606	0,738462
		Сонливість	0,484375	0,738462
		Хвороба	0,181818	0,492308

Вольова регуляція включається тоді, коли перешкоди відчутні для людини. Про ступінь серйозності перешкоди може свідчити показник готовності її долати (чим він нижчий, тим перешкода серйоз-

ніша) і різниця між показником усвідомленості та показником готовності (величина і статистична значущість t -критерію), яка відображає відмінність між наміром та дією.

Отож для студентів «важкість справи» не є справді важкою перешкодою; справжня ж важкість роботи пов'язана з її безглуздістю.

Загалом перешкоди, які характеризують функціональний стан організму, виглядають серйознішими, ніж ті, що пов'язані з особливостями завдання (за винятком його безглуздості): для всіх них значення t -критерію високі (див. табл. 1). Найсерйозніша хвороба, відчутна також сонливість. Більшість респондентів вважає, що потрібно долати сонливість і голод, проте сонливість готові подолати менше половини студентів. Найімовірніше, це відображає реалії студентського життя: молоді люди щиро вважають, щоб добре вчитися і все встигати, потрібно раніше вставати, але цього правила дотримуються далеко не всі. Отже, різниця між наміром і дією велика. Студентам легше подолати голод і втому, ніж сон.

Виявлено відмінності за статтю (табл. 3 та 4). Статистична значуща різниця стосується показника усвідомлення необхідності працювати в умовах дефіциту можливостей – у дівчат вона вища. Дівчата також більше готові долати сонливість і менше опираються виконанню безглузлого завдання. Хлопці переважають дівчат у показниках розуміння потреби виконувати важке завдання і долати нудьгу, хоча на рівні виконання ці розбіжності мінімальні. Більшість показників готовності вищі у хлопців, зокрема вони більше здатні опиратися зовнішньому тиску.

Таблиця 3

Відмінності за статтю в показниках усвідомлення необхідності виконувати завдання (знаком * позначено величину t -критерію, статистично значуща для $p < 0,05$)

Перешкоди та їх параметри		Дівчата	Хлопці	t -критерій Стьюдента	
Зовнішні	Характеризують особливості завдання, яке виконується	Важка справа	0,911765	1,000000	- 1,70520
		Нецікава справа	0,617647	0,709677	- 0,77470
		Невизначена справа	0,457143	0,451613	0,04434
		Безглузда справа	0,200000	0,129032	0,76376
	Характеризують умови, у яких виконується завдання	Зовнішній тиск	0,666667	0,709677	- 0,36554
		Дефіцит можливостей	0,823529	0,548387	2,47563*
		Перевантаження	0,600000	0,516129	0,67712

Закінчення таблиці 3

Внутрішні	Характеризують емоційний стан людини	Нудьга	0,771429	0,903226	- 1,43452
		Немає настрою	0,800000	0,870968	- 0,76376
	Характеризують функціональний стан організму	Втома	0,885714	0,838710	0,54816
		Голод	0,764706	0,709677	0,49737
		Сонливість	0,735294	0,741935	- 0,05991
		Хвороба	0,500000	0,483871	0,12792

Таблиця 4

Відмінності за статтю в показниках готовності виконувати завдання

Перешкоди та їх параметри		Дівчата	Хлопці	t-критерій Стьюдента	
Зовнішні	Характеризують особливості завдання, яке виконується	Важка справа	0,914286	0,903226	0,15363
		Нецікава справа	0,542857	0,548387	- 0,04434
		Невизначена справа	0,411765	0,516129	- 0,83452
		Безглузда справа	0,205882	0,066667	1,60595
	Характеризують умови, у яких виконується завдання	Зовнішній тиск	0,441176	0,645161	- 1,65714
		Дефіцит можливостей	0,457143	0,354839	0,83529
		Перевантаження	0,323529	0,387097	- 0,52820
Внутрішні	Характеризують емоційний стан людини	Нудьга	0,823529	0,870968	- 0,52237
		Немає настрою	0,617647	0,677419	- 0,49654
	Характеризують функціональний стан організму	втома	0,588235	0,612903	- 0,19968
		Голод	0,571429	0,548387	0,18541
		Сонливість	0,545455	0,419355	1,00090
		Хвороба	0,171429	0,193548	- 0,22907

Кореляційний аналіз засвідчив, що індивідуальні показники усвідомлення необхідності виконувати завдання ($P_{уцв}$) та готовності його виконувати ($P_{гот}$), які належать до різних перешкод, слабо корелюють між собою. Виявлено кореляції шкали «важка справа» зі шкалами «сонливість» ($r = 0,40$ для $P_{уцв}$; $r = 0,33$ для $P_{гот}$) та «безглузда справа» (від'ємна кореляція $r = - 0,33$ для $P_{гот}$); кореляції шкали «перевантаження» зі шкалами «безглузда справа» ($r = 0,34$ для $P_{уцв}$) та «голод» ($r = 0,33$ для $P_{гот}$).

Гіпотеза полягала в тому, що чим серйозніше перешкода, тим більше для її подолання залучається механізм вольової регуляції. Інакше кажучи,

можна очікувати позитивні кореляції між показниками готовності долати «серйозні» перешкоди й показниками вольових властивостей.

Кореляційний аналіз підтвердив цю гіпотезу частково (див. табл. 5). Звертає увагу нечисленність статистично значущих кореляцій, а також від'ємні кореляції з показниками «серйозних» перешкод – безглуздості та хвороби. Отже, чим цілеспрямованіша є людина, тим менше вона вважає за потрібне долати хворобливий стан задля виконання завдання; чим самотійніша є людина, тим більше вона здатна чинити опір виконанню безглузлого завдання. Природними виглядають кореляції самовладання з готовністю чинити опір зовнішньому тиску й організованості зі здатністю виконувати нецікаву роботу. Важко пояснити від'ємні кореляції рішучості та самовладання з готовністю долати сон.

Таблиця 5

Кореляції шкал методики вольової організації особистості з показниками усвідомлення необхідності ($P_{у\text{св}}$) та готовності ($P_{г\text{от}}$) виконувати завдання для різних перешкод і труднощів (рівень значущості $p < 0,05$, жирним позначено кореляції для $p < 0,01$)

Шкала методики вольової організації особистості	Перешкоди і труднощі									
	безглузда справа		нецікава справа		зовнішній тиск		Хвороба		Сонливість	
	$P_{у\text{св}}$	$P_{г\text{от}}$	$P_{у\text{св}}$	$P_{г\text{от}}$	$P_{у\text{св}}$	$P_{г\text{от}}$	$P_{у\text{св}}$	$P_{г\text{от}}$	$P_{у\text{св}}$	$P_{г\text{от}}$
Цілеспрямованість	–	–	–	–	–	–	-0,33	–	–	–
Організованість	–	–	0,35	0,35	–	–	–	–	–	–
Рішучість	–	–	–	–	–	–	–	–	–	-0,26
Наполегливість	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Самовладання	–	–	–	–	–	0,29	–	–	–	-0,26
Самостійність	-0,32	-0,27	–	–	–	–	–	–	–	–
Загальна шкала	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–

Висновки та перспективи подальших досліджень. Наше дослідження показало ставлення студентів до різних перешкод та труднощів, з якими вони стикаються в навчальному процесі, виявило значну різницю між наміром і готовністю долати ті чи ті перешкоди.

У подальших дослідженнях потрібно диференційовано підходити до проявів вольової активності залежно від особливостей перешкод – їх типу (внутрішня – зовнішня, характеристика завдання, характеристика ситуації), ступені важкості, виду діяльності (інтелектуальної, фізичної). Різні перешкоди потребують різних прийомів саморегуляції, які, своєю чергою, при постійному їх застосуванні утворюють сталу психічну характерис-

тику. У цьому ланцюгу ми досліджували тільки першу ланку. Відсутність або суперечливі кореляції між показниками здатності долати перешкоди і шкалами вольових властивостей потребують роботи для конкретизації структури окремих вольових властивостей, уточнення діагностичних показників.

Література

1. Ильин Е. П. Психология воли / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2011. – 368 с.
П'ін, Е. Psihologija voli [Psychology of will] / Е. Р. П'ін. – SPb. : Piter, 2011. – 368 p.
2. Калинин В. К. Психология воли : сб. науч. тр. / В. К. Калинин. – Симферополь : [б. и.], 2011. – 208 с.
Kalin, V. Psihologija voli: sbornik nauchnyh tr. [Psychology of will: collection of scientific papers] / V. K. Kalin. – Simferopol', [б. и], 2011. – 208 p.
3. Селиванов В. И. Избранные психологические произведения: воля, её развитие и воспитание / В. И. Селиванов – Рязань : Рязан. гос. пед. ин-т, 1992. – 572 с.
Selivanov, V. Izbrannye psihologicheskie proizvedeniya: volja, ejo razvitie i vospitanie [Selected psychological works: the will, its development and education] / V. I. Selivanov – Rjazan': Rjazanskij gos. ped. institut, 1992. – 572 p.
4. Твоя профессиональная карьера : учебник / под ред. С. Н. Чистяковой, Т. И. Шалавиной. – М. : Просвещение, 2000. – 191 с.
Tvoja professional'naja kar'era: uchebnik [Your professional career: a textbook] / pod red. S. N. Chistjakovoj, T. I. Shalavinoj. – M. : Prosveshhenie, 2000. – 191 p.
5. Чумаков М. В. Диагностика волевых свойств личности / М. В. Чумаков // Вопр. психологии. – 2006. – № 1. – С. 169–178
Chumakov, M. Diagnostika volevyh svojstv lichnosti [Diagnosis of volitional personality traits] / M. Chumakov // Vopr. psihologii. – 2006. – № 1. – P. 169–178.
6. Novak, E. Toward a mathematical model of motivation, volition, and performance / E. Novak // Computers & Education. – 2014. – Vol. 74 (2014). – P. 73–80.

UDK 159.923.2

O. S. Shtepa

Received February 21, 2015

Revised March, 17, 2015

Accepted April, 13, 2015

THE TYPES OF RESOURCEFULNESS ORIENTATION OF A PERSON

While characterizing the notion of resource scholars most frequently reveal its essence through notions of potential, ability, reserve and chance. For a better definition of